

'Hand erop' Handen schudden op school

Scholen worden geconfronteerd met mensen die, vaak om religieuze redenen, geen hand willen geven. In de afgelopen jaren is een aantal malen commotie ontstaan rondom met name islamitische leerlingen, personeelsleden en ouders die weigerden om op de school of in de stagesituatie een hand te schudden.

Hoe gaat een school om met een moslimdocente die weigert om mannelijke collega's en leerlingen een hand te geven of met een lio'er die vaders niet de hand schudt of met een vader die een vrouwelijke leerkracht niet met een hand begroet?

Respect

Het lijkt of de hand een katalysator is van verschillende culturele en religieuze opvattingen over hoe respectvol met elkaar om te gaan. In de meeste westerse culturen is handen schudden een bekend ritueel. Afspraken en beloften worden bevestigd met 'de hand erop'. Na een ruzie wordt een nieuwe start gemaakt door elkaar de hand te reiken. Ook als begroeting geven mensen elkaar de hand. In westerse culturen wordt het 'elkaar de hand schudden' gezien als respect betonen. Hierbij wordt geen onderscheid naar sekse gemaakt.

Ook in het onderwijs is het geven van een hand een algemeen aanvaard gebruik. Zo geeft een kind op een montessorischool, aan het begin en einde van iedere schooldag, de leerkracht een hand.

In andere culturen is het respectvol als een man een vrouw géén hand geeft. Zo weigerde een leerling van het Comenius Lyceum in Amsterdam, na een vakantie in Marokko, om meisjes en vrouwen nog langer een hand te geven. Volgens Rachid Boulal, communicatietrainer in Amsterdam, komt dit gedrag voort uit religie. "Autochtonen vinden dat moeilijk om te accepteren, een hand geven zou gelijk staan aan respect tonen voor de ander." Maar volgens Baloul is handen geven meer een gewoonte en heeft het niet zuiver met respect te maken.

Handen schudden verplicht?



Kan een school handen schudden verplichten aan docenten, leerlingen en ouders? Deze vraag is meerdere keren voorgelegd aan de Commissie Gelijke Behandeling (CGB).

De CGB stelt dat handen geven niet per definitie respectvoller is dan het bijvoorbeeld beleefde hoofdknikken onder moslims en geen voorkeur geniet.

De CGB is ingesteld op grond van de *Algemene wet gelijke behandeling* (AWGB) uit 1994. De AWGB verplicht tot diversiteit, binnen grenzen die de Commissie trekt. Indien iemand denkt dat er geen sprake is van gelijke behandeling, met andere woorden dat er sprake is van discriminatie dan kan er een klacht worden ingediend bij de Commissie.

AWGB

Wet houdende algemene regels ter bescherming tegen discriminatie op grond van godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, nationaliteit, hetero- of homoseksuele gerichtheid of burgerlijke staat.

Artikel 1

1. In deze wet en de daarop berustende bepalingen wordt verstaan onder:
- a) onderscheid: direct en indirect onderscheid, alsmede de opdracht daartoe;
 - b) direct onderscheid: onderscheid tussen personen op grond van godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, nationaliteit, hetero- of homoseksuele gerichtheid of burgerlijke staat;
 - c) indirect onderscheid: onderscheid op grond van andere hoedanigheden of gedragingen dan die bedoeld in onderdeel b, dat direct onderscheid tot gevolg heeft.

De Commissie kijkt waardenutraal naar het individuele handelen en de functionele eisen van de organisatie of omgeving. Beoefenaren van godsdienst, worden binnen grenzen, beschermd tegen algemeen geldende normen. Op basis hiervan kwam de CGB tot de volgende uitspraken:

Uitspraken CGB



ICT-opleiding

Een student geeft vanwege zijn geloofsovertuiging vrouwen geen hand. In plaats daarvan groet hij door een hand op zijn borst te leggen. Dit bleek in 2010 in de eerste schoolweek op een ICT-opleiding op MBO-niveau waarvoor de student zich had aangemeld. De onderwijsinstelling stelt echter als eis dat de student bij een begroeting aan zowel mannen als vrouwen een hand geeft en wijst de student af.

De Commissie meent dat de onderwijsinstelling indirect onderscheid op grond van godsdienst heeft gemaakt jegens de student. De stelling van de onderwijsinstelling, dat het niet geven van een hand aan personen van het andere geslacht tot problemen leidt bij het vinden van een stage en een baan, berust op vermoedens en inschattingen en niet op concrete ervaringen. Bovendien is niet gebleken dat het niet geven van een hand afbreuk doet aan de vervulling van deze functie van ICT-er. De Commissie oordeelt dat de onderwijsinstelling er niet in is geslaagd om aan te tonen dat haar belang zwaarder moet wegen dan dat van de student. Verboden onderscheid.

Samenvatting en volledige oordeel: **2011-7**.

ICT-opleiding, BOL

De CGB deed in januari 2011 een zelfde uitspraak in een vergelijkbare zaak. Ook hier ging het om een student die vanwege zijn geloofsovertuiging vrouwen geen hand geeft en in plaats daarvan groet door een hand op zijn borst te leggen. Het verschil is dat de school in dit geval ook vond dat de student te oud was om een goede kans te hebben op de arbeidsmarkt. Het CGB oordeelde dat er toch een verboden onderscheid was gemaakt op grond van leeftijd.

Samenvatting en volledige oordeel: **2011-6**.

Vader Rijn College

Een vrouw, van Marokkaanse afkomst en werkzaam als docente economie op het Vader Rijn College in Utrecht, meldde per e-mail dat zij, om religieuze redenen, geen hand meer wenste te geven. De school vond dit niet acceptabel, schorste de docente en legde de kwestie voor aan de CGB.

Het Vader Rijn College mag volgens het oordeel van de CGB, op grond van indirect onderscheid van godsdienst, van de docente niet eisen dat zij handen schudt.

De eis tot handen schudden is volgens de CGB ongeschikt om respect op school te promoten.

“Een uniforme begroetingswijze die niet door iedereen als respectvol wordt beschouwd, is niet geschikt om die respectvolle omgang te bereiken.”

Het CGB oordeelde dat respectvol groeten ook op andere manieren kan. De wet stelt handen schudden niet verplicht.

Op moderne openbare scholen is de praktijk om respect te tonen volgens de Commissie ‘verplicht divers’. Bijvoorbeeld: handen schudden, knikken, licht buigen, zolang de uiting beantwoordt aan de normen respectvol en fatsoenlijk. De CGB stelt in haar oordeel dat ‘een vriendelijke hoofdknik en desgewenst uitleg’ ook valt onder de geldende fatsoensnormen. Wel moet de vrouw van de commissie andere vrouwen ook begroeten met een hoofdknik, om discriminatie te voorkomen.

Samenvatting en volledige oordelen: [2006-220](#) en [2006-221](#).

Het Vader Rijn College legde het advies van de CGB naast zich neer. De school ziet het ‘schudden van handen’ als een belangrijk onderdeel van de eigen schoolcultuur. Handen worden geschud ter begroeting en om ruzies bij te leggen.

“Ik vind dat de school, met ruim 700 leerlingen van Turkse en Marokkaanse afkomst en een kwart allochtone docenten, een voorbeeldfunctie heeft en leerlingen juist moet bij brengen dat handen schudden bij de gebruikelijke omgangsvormen hoort. Dat is voor deze toch kwetsbare club leerlingen cruciaal als voorbereiding op de Nederlandse arbeidsmarkt”, aldus directeur Engbers van het Vader Rijn College.

De school stuurde de docente een ontslagbrief. Daartegen ging de docente in beroep. De rechtbank in Utrecht oordeelde dat de docente terecht is ontslagen. Tussen de docente en de school was volgens de rechtbank een vertrouwensbreuk ontstaan, waardoor het ontslag in dit geval gerechtvaardigd was. De rechtbank vindt dat de docente niet zomaar zelf had moeten beslissen mannen niet langer de hand te schudden. *“Zij heeft op voorhand pogingen om tot een gezamenlijke oplossing of aanpak te komen gefrustreerd, doordat zij zonder vooroverleg met de schoolleiding via een e-mail aan de medewerkers van de school haar besluit had verstuurd.”*

De rechtbank benadrukt dat zij niet heeft beoordeeld of scholen docenten kunnen verplichten om handen te schudden van andere personen, ongeacht hun geslacht.

De lerares ging in hoger beroep, omdat zij vond dat de school onderscheid maakt op grond van godsdienst, en dus discrimineert, door te eisen dat docenten een hand moeten geven. De Centrale Raad van Beroep oordeelde met de principiële uitspraak: *“Een school mag van docentes eisen dat zij mannen de hand schudden, ook als dat tegen hun geloof indruist. Het belang van de school weegt zwaarder dan de vrijheid van godsdienst.”*

Tegen de uitspraak is in Nederland geen beroep mogelijk. De docente kan nog wel naar het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg stappen.

Basisschool De Rank

De Vereniging Protestants Christelijke Primair Onderwijs in Schoonhoven, mag ouders van leerlingen niet verplichten docenten bij wijze van begroeting een hand te geven, volgens de CGB. Basisschool De Rank, een van de aangesloten scholen, legde haar schoolreglement voor aan de CGB.

In het schoolreglement staat dat ouders van leerlingen verplicht zijn bij binnenkomst en weggaan de docent een hand te geven. Omdat een van de vaders weigerde een hand te geven aan een

docente, is het reglement voorgelegd aan de CGB. De CGB oordeelde dat wanneer de school de vader zou verplichten tot het handen schudden, zij een verboden onderscheid op basis van godsdienst zou maken. De school heeft vervolgens overlegd met de betrokken vader over de manier waarop hij zijn respect kan uiten.

Samenvatting en oordeel: [2007-77](#).

ROC ASA, opleiding onderwijsassistent

Een islamitische leerlinge die mannen geen hand wil geven, moet toch worden toegelaten tot een opleiding voor onderwijsassistent. Het ROC (regionaal opleidingscentrum) ASA in Utrecht, die zich beroept op de vastgelegde vrijheid van onderwijs ([artikel 23 van de Grondwet](#)) discrimineert op grond van godsdienst, is het oordeel van CGB. Een instelling mag van de Commissie een leerling(e) die geen handen geeft alleen weigeren als het daardoor feitelijk onmogelijk wordt om een baan te vinden.

ROC ASA accepteerde het oordeel van de commissie niet. De onderwijsinstelling vindt het besluit onuitvoerbaar. De school heeft aangekondigd desnoods naar de rechter te stappen. De juridisch beleidsmedewerker van het ROC ASA vindt dat de onderwijsinstelling het recht heeft om eenduidige omgangsregels voor alle leerlingen op te stellen. Volgens het ROC ASA maakt 'het handen schudden' deel uit van de normale omgangsvormen en fatsoensregels. Het is ook een taak van de school om leerlingen die bij te brengen, en daarom moet er duidelijkheid over bestaan.

Samenvatting en oordeel: [2006-51](#).

Gedragcode handen schudden

Naar aanleiding van de oordelen [2006-220](#) en [2006-221](#) (Vader Rijn College) heeft de gedragscommissie van de Hogeschool Rotterdam een algemene gedragscode opgesteld. Docenten in opleiding aan de hogeschool, mogen niet langer weigeren om uit geloofsovertuiging iemand de hand te schudden. De hogeschool werkte in 2007 aan een gedragscode, omdat zich enkele incidenten in de stageperiode hadden voorgedaan. In deze gedragscode staat dat studenten en docenten, ongeacht maatschappelijke, religieuze of andere opvattingen, op een respectvolle wijze moeten kunnen samenwerken.

Voor de lerarenopleiding betekent dit dat je mensen op de opleiding en op de stagescholen een hand geeft, omdat dat een gangbare beleefdheidsvorm is. Een leraar heeft een voorbeeldpositie. Studenten van wie de geloofsovertuiging botst met de gedragscode worden niet zonder meer weggestuurd. Er wordt geprobeerd individuele oplossingen te vinden.

Voorbeeldfunctie

Onderwijsgevend personeel dat bij begroetingen onderscheid maakt tussen mannen en vrouwen, kan een verkeerd voorbeeld geven. Dat stelt het kabinet in maart 2011 naar aanleiding van de kwestie met een docent van de Hogeschool in Amsterdam die na een reis naar Mekka geen vrouw meer de hand wil drukken.

De ministers van Binnenlandse zaken en Onderwijs antwoorden schriftelijk op kamervragen naar aanleiding van deze kwestie: "Een docent vertegenwoordigt immers de school en de school mag als aanbieder van onderwijs geen verboden man/vrouwonderscheid maken ten opzichte van de onderwijsdeelnemers. [...] Verder is het schudden van handen een algemene omgangsvorm waarvan de naleving door de school wenselijk kan worden geacht in verband met een goede voorbereiding op de maatschappij", staat in de brief.

Meer informatie

- [Antwoord op vragen van kamerleden](#) (pdf bestand)

Hechten aan handen

Uit bovenstaande voorbeelden wordt duidelijk dat niet alle scholen genoeg nemen met het oordeel van de CGB dat: “respectvol groeten ook op andere manieren kan. De wet stelt handen schudden niet verplicht.”

Onderwijsinstellingen die op het standpunt staan:

- dat je een hand geeft, omdat dat een gangbare beleefdheidsvorm is;
- dat handen schudden deel uit maakt van de normale omgangsvormen en fatsoensregels en het de taak van de school is om leerlingen die bij te brengen;
- dat handen schudden bij de gebruikelijke omgangsvormen hoort;
- of die hechten aan de montessoripedagogiek.

dienen de verplichting tot handen schudden vast te leggen in een schooleigen gedragscode.

Een ouder, leerling, student gaat door het ondertekenen van deze code akkoord met het geven van een hand als uiting van ‘respect’. Een ouder, leerling, student die hierop terugkomt, dient een andere school te zoeken.

Scholen kunnen in dit kader een beroep doen op de vrijheid van onderwijs ([artikel 23 van de Grondwet](#)) en [artikel 9](#) van het *Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden* (EVRM). Artikel 9 van het EVRM zegt dat de vrijheid van godsdienst kan worden beperkt als de openbare orde en veiligheid of de goede zeden in het geding zijn.

De school moet wel beseffen dat als de eis tot handen schudden wordt aangevochten door een leerling, stagiair, personeelslid of ouder, de school de kans loopt aan het kortste eind te trekken. Zoals gezegd, er bestaat geen wettelijke verplichting tot handen schudden!

Meer informatie

- [‘Hand of knik, het gaat om respect’](#) (artikel NRC)
- [CGB-advies ‘Naar een discriminatievrije school’ met beknopte leeswijzer](#)